

השכלה. גבוהה?

פרופ' שמואל ליימן-ווילצין, ראש המחלקה למדעי המדינה, אוניברסיטת בר-אילן

בלוג מס' 43 – איגרת לסטודנטים בסוף השנה

הפעם אני מקדיש את הגיגי במישרין לסטודנטים – ולמרצים בעקיפין.

סטודנטים יקרים:

בסוף שנת הלימודים הנכם טרודים במבחנים רבים ובכתיבת עבודות. אני יכול להבין ללבכם כשפונים אליכם בבקשה למלא דפי משוב על הקורסים ועל המרצים. הנטייה הטבעית היא לשאול: אם אחר כמה וכמה שנים המרצים החלשים עדיין במערכת באין מפריע, מה יועילו ציוני המשוב? אז הנה תשובתי.

המצב משתנה והאוניברסיטאות (לא רק בר-אילן) נוטות אוזן קשבת כפי שלא היה מעולם בארץ. ישנן כמה סיבות לכך. ראשית, הות"ת – הגוף הממלכתי העליון אשר קובע את התקצוב הציבורי של כל אחד ממוסדות ההשכלה הגבוהה – החלה לאחרונה להכניס סעיף חדש (אמנם שולי, אך ניתן להאמין שמרכיב זה יגדל) במפתח התקצוב: "שירות לסטודנט", אשר ההוראה מהווה מרכיב חשוב בתוכו. במלים פשוטות ובוטות, בתקופת קיצוצים כשהאוניברסיטאות זקוקות לכל פרוטה, "הספקת הסחורה" לסטודנט שווה כסף יקר.

שנית, ואף היא קשורה לכסף: האוניברסיטאות התחילו להרגיש את התחרות של המכללות תוך ירידה מסוימת במספר פונים לראשונות. ברור שרמת ההוראה משחקת משחק חשוב בתופעה זו. הסיבה פשוטה: לרוב, הסטודנטים אינם מתעניינים בכמות הפרסומים של מרצה זה או אחר אלא כמה מעניין, מהנה ואולי אפילו מאתגר לשבת בכיתתו. כמובן, גם התשתית הפיזית והציוד בכיתות מהווים גורם, שהרי אם אין מקרן, מיקרופון ושאר אביזרים חיוניים (או שהללו ישנם אך המרצים צריכים לסחוב אותם בכוחות עצמם לאורך חצי הקמפוס) אזי חוויית ההוראה נפגעת קשות.

לכן, ניתן לומר שסוף סוף הקרקע מוכנה להתייחסות רצינית של רשויות האוניברסיטה לתוצאות המשובים. עד כדי כך "מוכנה", שהגיעו לאוזני "שמועות" שישנן מחשבות (שימו לב לזהירות המשנה של דבריי – שום דבר לא נקבע) להפעיל בעתיד שיטת שכר דיפרנציאלי בקרב המרצים, כשאחד המרכיבים המרכזיים יהיה רמת ההוראה. כשיבינו המרצים שכונות אלו "עלולים" להתממש, ההתייחסות להוראה תשתנה מיידית.

מעבר לכך, עליכם לדעת שבסוגיית המשובים ישנם כמה סוגים של מרצים:

- 1- קוראים כל ציון על כל שאלה בעיון רב, כדי לעמוד על נקודות התורפה הספציפיות ולשפר את הביצועים בהמשך. יתרה מכך, חלק מהם אפילו משווים בין הציונים של השנה החולפת לבין אלה מלפני שנים ואם יתגלה שינוי משמעותי לרעה הם ישקלו רענון הקורס או החלפתו בקורס אחר.
- 2- מתייחסים לציון הכולל ואם הוא סביר, אז משאירים את המצב על כנו. אולם, אם ישנם הבדלים משמעותיים בציון המתקבל בין קורסים שונים של המרצה, ייעשה מאמץ לבדוק מה גרם לציונים הנמוכים יותר.
- 3- לא מתייחסים לציונים אלא אם כן הם ממש גרועים ו/או ראש המחלקה (או גורם אחר במערכת) יעיר על כך וילחץ לשיפור.
- 4- לא מתייחסים לציוני המשוב בכל מקרה, מאחר שלדעתם "אין ציוני המשוב משקפים שום דבר ובכלל, מה מבינים הסטודנטים? אני קובע מה הם צריכים, לא הם קובעים מה עלי לעשות. המרצים הנוקשים, בעלי סטנדרטים, נענשים על ידי הסטודנטים בציונים נמוכים וגם ההפך. כך לא מנהלים מוסד להשכלה גבוהה".

אין לי מספרים בדוקים, אולם מהתרשמותי אחרי כמה שנים טובות – הן בשיחות עם מרצים והן בעקבות תנודות (וגם היעדר תנודות) של ציוני המשוב – הקטגוריה הכי שכיחה היא מספר 2 לעיל.

מספר המרצים בקטגוריות 1 + 3 שווה פחות או יותר. הכי פחות שכיח – קטגוריה 4; כמעט כל מי שדוגל בעמדה כזו (של 4) הינו מרצה גרוע אשר מתרץ את הציונים הנמוכים שקיבל בקשקושים כאלה ואחרים.

מדוע "קשקושים"? ראשית, המחקרים בעולם מראים שקיים מתאם חלש ביותר (אם בכלל) בין רמת הציונים שהמרצה נותן לבין ציוני המשוב שהסטודנטים "מחזירים" למרצה (ואם המתאם קיים, אז הוא עדות למאמצים גדולים של המרצים להעלות את רמת ההישגים של הסטודנטים; אני מכיר כמה מרצים אשר אינם נותנים לסטודנטים המעוניינים בכך להגיש טיוטות רבות של עבודת הסמינריון כדי שילמדו כיצד מבצעים מחקר כהלכה). אפשר לומר הרבה דברים על סטודנטים (לטוב ולרע) אך מטומטמים הם אינם. כ"לקוחות" הם מבינים איזה "סחורה" קיבלו; אם מרצה מאמין שניתן לקבל משוב גבוה בחלוקת ציונים גבוהים תוך כדי הקלת החיים והעברת השיעורים ב"כיף" ותו לא, אז אותם מרצים יותר מטומטמים מרמת המשכל שהם משייכים לסטודנטים! מובן, מרצים אשר בכוונה מורידים ציונים ומעלים את קושי הקורס עם דרישות בלתי סבירות, רק כדי "לשמור על רמה" כהגדרתם – מגיע להם משוב נמוך.

שנית, מספיק לראות את סטיית התקן הפנימי הממוצע של הציונים בתוך כל שאלון כדי להבין עד כמה תשובות הסטודנטים ענייניות. כלומר, אם בשאלה אחת המרצה מקבל 9.2 (מתוך 10) ובשאלה אחרת 7.4 – ולדעתי סטיית תקן פנימית של לפחות 2.0 נקודות קיימת במרבית המשובים – אזי ברור שהסטודנטים מתייחסים לכל שאלה בנפרד ולגופו של עניין. מעט מאד שאלונים מוחזרים עם אותם ציונים לכל אורך השאלון. ואם הסטודנטים לוקחים את זה ברצינות, על המרצים כנ"ל.

נשאר השאלה: בכל זאת, האם המשובים משיגים משהו? התשובה כן – הן מהסיבות הכלליות מערכתיות שמינית לעיל ומסיבה אחת חשובה נוספת. האוניברסיטאות (המכללות מזמן, כמובן) החלו לדרוש הערכה של רמת ההוראה של מועמד להעלאה בדרגה על ידי ראש המחלקה. אינני טוען שזה הפך בין לילה למרכיב החשוב ביותר בשיקולי הממונים על התהליך (בהחלט לא – עדיין פרסומים מחקריים מובילים) אך מרצה גרוע יתקשה להתקדם, כשהאוניברסיטה מבינה את הנזק התדמיתי והכספי שאדם כזה עלול לגרום למוסד. ברם, כדי שראשי המחלקה יוכלו לבסס את ההערכה הגרועה שלהם על אודות טיב ההוראה של המועמד להעלאה בדרגה, על הסטודנטים לצייד אותם בנתונים. וככל שהציונים הניתנים הינם דיפרנציאליים (למשל, מרצה מעניין – 6.8; מאורגן – 9.3; הוראה ברורה – 8.7), כך נראים המשובים אמינים יותר. כמובן, ישנם קומץ קטן של מרצים אשר הינם מעולים בכל הפרמטרים, ואסור לסטודנטים לבצע דיפרנציאציה מלאכותית רק כדי "להציג אמינות" בתשובות. הרי אם מרצה מקבל ציון בסביבות 9.5 בכל השאלות ובכל הקורסים, ברור שהסטודנטים אינם מזלזלים בשאלון אלא מביעים הערכה כנה לכוכב-על בהוראה. הלוואי שירבו כמותם!

שורה תחתונה: אנא לקחת חצי שעה בקיץ כדי למלא את שאלוני המשוב (אני מציע אחרי המבחן הסופי). כפי שאמרתי לעיל, יש לכך אוזן קשבת בכל רמות האוניברסיטה.

נ.ב. בשבוע של 18/6 אהיה בחו"ל בכנס אקדמי בינלאומי, כך שבשבוע לאחר מכן לא יהיה "פוסט" (post) חדש ממני מתוך הבלוג. נשתמע בתחילת יולי.

wilzis@mail.biu.ac.il